

розумності є прямою вимогою закону до договору. Згідно з ч. 1 ст. 203 ЦК зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. Згідно з ч. 1 ст. 215 ЦК підставою недійсності правочину є недодержання стороною (сторонами) в момент вчинення правочину вимог, встановлених частинами 1-3, 5, 6 ст. 203 цього Кодексу. Таким чином, недотримання принципу розумності при укладанні договору може бути підставою для визнання договору недійсним, щонайменше, в частині тих положень договору, які суперечать принципу розумності.

Зокрема, сума неустойки (штрафу, пені), яка передбачається в договорі, має бути розумною.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» розмір пені обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня. Таким чином, розумною може вважатися сума, яка орієнтовно відповідає правилам, зазначеним у ст. 3 вказаного Закону.

Розглянемо судову практику застосування принципу розумності.

Державне підприємство «Р.» звернулося в господарський суд Чернігівської області з позовом до приватного підприємства «У.» про стягнення штрафу у сумі 466 858,65 грн. (5 % від суми 9 337 172,88 грн. — вартості продукції, яка не сплачена), і пені в розмірі 1 % суми договору за кожний день прострочення до повного виконання покупцем договірних зобов'язань, яку за 47 днів прострочення було нараховано в розмірі 4 651 779,52 грн. Приймаючи рішення по справі № 13/95 від 8 травня 2007 р. [2], господарський суд Чернігівської області зазначив, що відповідно до приписів ст. 3 ЦК загальними засадами цивільного законодавства є судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, добросовісність та розумність. Суд також враховує, що одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори. Справедливість — одна з основних засад права є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазначимо, що ця позиція ґрунтується на Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі № 1-33/2004. Отже, суд, дійшовши висновку про наявність складу цивільного правопорушення з боку відповідача, водночас вирішив, що, з урахуванням засад цивільного законодавства щодо справедливості, добросовісності та розумності, сума заявлених штрафних санкцій має бути зменшена і підлягає стягненню в розмірі: штраф — 4 668,58 грн., пеня — 46517,79 грн.

Принцип розумності враховують при розгляді цивільних спорів і третейські суди. «Банк» звернувся до Постійно діючого Незалежного третейського суду при Всеукраїнській громадській організації «Ліга юридичного захисту інтересів споживачів» про стягнення з позичальника суми заборгованості за кредитом – основна сума кредиту – 503,20 грн.; несплачені відсотки за користування кредитом – 35,89 грн.; пеня на суму непогашеного кредиту та відсотків – 9543,46 грн. Усього заборгованість за кредитом становила 10 082,55 грн. Пеня на залишок заборгованості за кредитом та відсотками – 539,09 грн. нарахована за період 12 місяців в розмірі 6,5 % в день від загальної суми заборгованості за весь період прострочення. У рішенні від 11 вересня 2007 р. у справі № 10194/7 Третейський суд визнав за можливе зменшити розмір нарахованих штрафних санкцій зважаючи на те, що згідно із ст. 233 ГК у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. Якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин, суд може, з урахуванням інтересів боржника, зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій. Представник позивача не надав суду належних доказів спричинення значних збитків для банківської установи у зв'язку з невиконанням відповідачем обов'язків за кредитним договором. Враховуючи матеріальний стан відповідача та виходячи з аналізу інших доказів та обставин справи Третейський суд вважає за необхідне зменшити розмір штрафних санкцій (пені на суму непогашеного кредиту та відсотків), нарахованих позивачем за неналежне виконання відповідачем умов кредитного договору до 250 грн.

Отже, застосування принципу розумності в судовій практиці допомагає уникнути зайвих, необґрунтованих втрат учасників господарських та/або цивільних відносин [3, с. 10].

Література

1. Белкин М. Разумный подход к неустойке / М. Белкин // Бухгалтерия. – 2008. – № 27 (806). – С. 68-70.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
3. Цивільне судочинство: Судова практика у цивільних справах. – К.: ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – № 1 (7). – С. 10-11.